

Ο ρόλος της χρονικής ασυνέχειας στις διακειμενικές νοηματοδοτήσεις του λογοτεχνικού μύθου

Συμεών Δεγερμεντζίδης*

1. Περί λογοτεχνικού μύθου

Όταν ακούμε το φραστικό σύνολο *λογοτεχνικός μύθος*, κατανοούμε ότι πρόκειται για συγκερασμό του λογοτεχνικού κώδικα διατύπωσης και του μυθικού υπόβαθρου. Πέρα από αυτόν τον προφανή συνδυασμό, όμως, χρήσιμο είναι να διευκρινιστούν ορισμένα σημεία απαραίτητα για την κατανόηση των προοπτικών που ανοίγονται για το μελετητή αναφορικά με το ρόλο της χρονικής ασυνέχειας στις διακειμενικές νοηματοδοτήσεις του λογοτεχνικού μύθου. Η Θεωρία της Λογοτεχνίας και η Συγκριτική Γραμματολογία ως τομείς της ευρύτερης φιλολογικής μελέτης έχουν προσφέρει σημαντικές γνώσεις για τη φύση, τη λειτουργία, το σκοπό και τα γνωρίσματα του λογοτεχνικού μύθου, από τα μέσα ιδίως του 20^{ου} αι. και μετά. Αυτό δε σημαίνει ότι νωρίτερα δεν είχαν γίνει προσπάθειες ανάδειξης του ιδιαίτερου χαρακτήρα που προσλαμβάνει η λογοτεχνική πραγμάτευση του μύθου· οι προσεγγίσεις αυτές, ωστόσο, ήταν μονοδιάστατες και σχετικές με γραμματολογικής φύσεως παρατηρήσεις, χωρίς να εμφανίζουν συστηματική μεθοδολογία και αναλυτικό σχεδιασμό και, πολύ περισσότερο, χωρίς να υπερβαίνουν τα όρια της λογοτεχνικής παραγωγής ενός έθνους.

Από την πληθώρα των θεμάτων που ανακύπτουν κατά την ανάλυση του λογοτεχνικού μύθου, θα επισημάνω εδώ μόνο τις παρατηρήσεις που θεωρώ χρήσιμες για τη σύλληψη του τόσο ως αφετηρίας ανακατασκευής της πραγματικότητας, όσο και ως πεδίου δυναμικής σημασιοδότησης και ιδεολογικού επανακαθορισμού, με βάση κοινωνικά, πολιτισμικά και ψυχολογικά ερείσματα. Η σχετική βιβλιογραφία, εξάλλου, αυξάνεται συνεχώς και έχει φωτίσει αρκετές αθέατες μέχρι πρότινος πτυχές του κομβικού σημείου όπου διασταυρώνεται η λογοτεχνική και η μυθική διάσταση. Καταρχάς, ο λογοτεχνικός μύθος νομίζω ότι επαληθεύει περισσότερο από κάθε άλλο είδος μύθου την άποψη περί πλαστότητας, ψευδούς και αναληθούς αναπαράστασης της πραγματικότητας: το γεγονός ότι οφείλεται σε έναν και μόνο δημιουργό οριοθετεί και κατακυρώνει τον υποκειμενικό και εκ προοιμίου απατηλό κώδικα της μυθικής αναδιαπραγμάτευσης του υλικού κόσμου, καθώς η μυθική αφήγηση εμπεριέχει την αυτο-άρνησή της (Siaflekis 2002, 17). Σε αντίθεση, λοιπόν, με συλλογικά νοούμενους εθνικούς ή θρησκευτικούς μύθους όπου η ανώνυμη κοινή καταγωγή τους σφυρηλατεί και ενδυναμώνει την εθνική ταυτότητα και συνείδηση, ο λογοτεχνικός μύθος είναι το αποκύημα της φαντασίας ενός συγγραφέα, ένα κράμα όπου ο μυθικός ιστός αναλαμβάνει το ρόλο του υποστηρικτικού μέσου της λογοτεχνικής αφήγησης (Fréris 2003, 299-300 & 302) και η συλλογική του απήγηση είναι συνάρτηση της εγγραψιμότητάς του στο πολιτισμικό σύνολο όπου απευθύνεται. Ως προς το συλλογικό καθορισμό της μορφής των μυθικών πρώτων υλών, τόσο η παραγωγή όσο και η πρόσληψη είναι συνδεδεμένες με το φαινόμενο της διακειμενικότητας. Στο σημείο αυτό θέλω να σχολιάσω ορισμένα συναφή θέματα, επειδή ακριβώς ο διακειμενικός και προσληπτικός προσδιορισμός του μυθικού υλικού είναι απόρροια περισσότερο του λογοτεχνικού γίνεσθαι παρά της μυθικής διαδικασίας. Εννοώ ότι, ενώ η κατασκευή των μυθικών ιστών ήταν – και σε αρκετές

* Η παρούσα ανακοίνωση εντάσσεται στο πλαίσιο επεξεργασίας της αδημοσίευτης διδακτορικής διατριβής μου με τίτλο *Μύθος και Πολυτροπικότητα: σύγχρονες προσεγγίσεις στη διδακτική της λογοτεχνίας*, Ρέθυμνο, 2011. Οποιαδήποτε περαιτέρω διευκρίνιση στην ηλεκτρονική διεύθυνση simon_deg@yahoo.com

περιπτώσεις εξακολουθεί να είναι – συλλογική, η συγκρότηση του λογοτεχνικού μύθου είναι υπόθεση κατεξοχήν προσωπική. Από την άλλη, ενώ οι αρχαίοι μύθοι είχαν ως γλωσσικό φορέα τον προφορικό λόγο, με την επικράτηση του Λόγου υπερίσχυσε η γραπτή αποτύπωσή τους από προικισμένους διαμεσολαβητές, ικανούς να αφουγκράζονται τον κοινό παλμό και να καταγράφουν τις μυθικές εκφάνσεις που θεωρούν πιο αντιπροσωπευτικές ενός κλίματος ή μίας εποχής. Επόμενο είναι κατά τη μακραίωνη πορεία της μυθικής παράδοσης να επιφορτιστούν οι χαρισματικοί δημιουργοί με την αρμοδιότητα συγκρότησης προσωπικών μύθων, επενδυμένων με λογοτεχνικό μανδύα. Στην ουσία, λοιπόν, παρατηρείται μία πορεία μετάβασης από το μυθικό στο λογοτεχνικό στοιχείο, διαδικασία που εντάσσεται στη γενικότερη πορεία υποβιβασμού και, τελικά, απαξίωσης του ιερού περιεχομένου με το οποίο ήταν άρρηκτα συνδεδεμένο το τελετουργικό του μύθου. Το ιερό περιεχόμενο της μυθικής αφήγησης έχει διατηρήσει στις λογοτεχνικές του μεταπλάσεις μόνο τον υπερβατικό του χαρακτήρα: το ιερό έχει υποβιβασθεί σε υπερβατικό, διατηρώντας, ωστόσο, στενές σχέσεις με την κοσμική αποτύπωση της υπερβατικότητας. Οι μυθικοί ήρωες και θεοί χαρακτηρίζονται κυρίως από μία αποπνευματωμένη υλικότητα, με την έννοια ότι το υπερβατικό τους μεγαλείο προσλαμβάνει γήινες διαστάσεις. Για το λόγο αυτόν ένας από τους πιο ιδανικούς φορείς μυθικής σκέψης είναι ο λογοτεχνικός λόγος: εάν ο παντογνώστης δημιουργός και ο γραπτός σημειωτικός κώδικας ενδείκνυνται από τη μια για την υλική αποτύπωση υπερβατικών νόμων και ακολουθιών, τα φραστικά σύνολα (locutions), από την άλλη νοούμενα ως λεκτικές πράξεις (speech-acts) διεκδικούν την πρωτοκαθεδρία από τους ομιλητές, σύμφωνα με το Λυοτάρ (Lyotard) (Clark 1992, 55-56). Επιπλέον, η επιλογή ενός μυθικού σεναρίου προς λογοτεχνική πραγμάτευση δημιουργεί αναγκαστικά τους όρους της λογοτεχνικής οικοδόμησης ενός αφηγήματος με μυθικό σκελετό ή θεμέλια. Ο μύθος αποδομείται και τα κατάλληλα συστατικά του στοιχεία επαναδομούνται στο πρότυπο του προσωπικού μύθου του συγγραφέα. Ο μύθος, όμως, αυτός δεν είναι ένας και μοναδικός. Αποτελείται από τόσες παραλλαγές, όσες είναι και οι λογοτεχνικές αναπλάσεις του. Οι μυθικές εκδοχές στα λογοτεχνικά πλαίσια αναλογούν σε εναλλακτικές μεταπλάσεις του μύθου στην αρχαιότητα, με τη διαφορά ότι πρόκειται για εκκοσμικευμένες ατομικές κατασκευές με συλλογική απήχηση. Με άλλα λόγια, ο λογοτέχνης που προτιμά κάποιον μύθο για να αποδώσει τα προσωπικά του οράματα, συνδιαλέγεται όχι μόνο με το δευτερογενές μυθικό υλικό, αλλά και με το τριτογενές λογοτεχνικό υλικό που απορρέει από εκείνο. Το γεγονός αυτό προσδίδει στο λογοτεχνικό μύθο σύνθετη προοπτική και εγκαθιδρύει μία υπερσημειοδότηση του μυθικού κώδικα. Είτε πρόκειται για μυθικά πρόσωπα, είτε για καταστάσεις ή σύμβολα αντιπροσωπευτικά ενός μύθου, η αναφορά ενός και μόνο από αυτά προκαλεί το διακειμενικό διάλογο με όλα τα μυθικά ή λογοτεχνικά του προπλάσματα.

2. Διακειμενικές νοηματοδοτήσεις του μύθου

2.1. Το μερικώς κενό διακειμενικό σημαίνον

Ο συλλογικός χαρακτήρας του λογοτεχνικού μύθου, όμως, όπως προανέφερα, εγκαθιδρύεται και στην προσληπτική του δυναμική: ο σύγχρονος ή ιδανικός ή ενεχόμενος αναγνώστης αποτελούν χαρακτηριστικούς όρους συμπύκνωσης του κοινού που καταξιώνει και νοηματοδοτεί κάθε λογοτεχνικό έργο. Παράλληλα, τα λογοτεχνικά είδη στη μπαχτινική σκέψη, όπως παρατηρεί ο Τζιόβας, «διευκολύνουν το διάλογο παρόντος και παρελθόντος», αντιπροσωπεύοντας τη «δημιουργική μνήμη» (Μπαχτίν 2000, 483). Στην περίπτωση του αρχέγονου μύθου, οι διαδικασίες της παραγωγής και της πρόσληψης ουσιαστικά ταυτίζονται,

αφού ο προφορικός λόγος ως κοινός δίαυλος όλης της κοινότητας αποτελούσε δυνητική εγγύηση της συλλογικής συνδρομής σε μία διαρκή πορεία μυθικού υβριδισμού. Στην περίπτωση της λογοτεχνίας, η διαδικασία της παραγωγής διατηρεί τη δευτερογενή συλλογική της διάσταση χάρη στη διακειμενικότητα, και μόνο η πρόσληψη ολοκληρώνει τη συλλογική διαδικασία σημασιodότησης της προτεινόμενης από το συγγραφέα ερμηνευτικής διακειμενικότητας. Η δυνατότητα διακειμενικής ανάσυρσης λανθανουσών σημασιολογικών εκδοχών από τον αναγνώστη συνιστά βασικό μηχανισμό επικύρωσης, ακύρωσης ή μετατροπής των προτεινόμενων από το συγγραφέα νοηματοδοτήσεων. Το δευτερογενές κατά Μπαρτ (Barthes) σημειολογικό σύστημα του μύθου, όπου επικυρώνεται η μετάβαση από το γλωσσολογικό σημείο στο μυθικό σημαίνον (Μπαρτ 1979, 208 & 212), όπως επισημαίνει εύστοχα ο Σιαφλέκης (1994, 33-34), όταν ενσωματώνεται στο λογοτεχνικό έργο και επενδύεται με το λογοτεχνικό κώδικα, *ενυποθηκεύει* το μέλλον του, αρνούμενο να υποταχθεί στην προδιατεταγμένη του πορεία. Με άλλα λόγια, η διαδικασία σημασιodότησης την οποία επιτελεί διευρύνει τον πολιτισμικό και ιδεολογικό της ορίζοντα στο συσσωρευμένο πληροφοριακό απόθεμα των αναγνωστών, μετατρέποντας κατά τη γνώμη μου το μυθικό σημαίνον σε *διακειμενικό σημαίνον*, κατ' αναλογία της κατά Μπαρτ μετατροπής σε κενό σημαίνον για τη σημασιodότηση της ποίησης (232 – 233). Όταν λέω *διακειμενικό σημαίνον*, εννοώ την πρόταση νοηματοdότησης της μορφής σε πρώτο επίπεδο από το λογοτέχνη και την ουσιαστική επικύρωση, ακύρωση ή μετατροπή της σε δεύτερο επίπεδο από τον αναγνώστη. Ο τελευταίος αναλαμβάνει να σημασιodοτήσει ένα σημαίνον που είναι «μερικώς κενό», διότι οι διακειμενικές του εμπειρίες – συμπεριλαμβανομένων των υποδείξεων του συγγραφέα – παρέχουν τη δυνατότητα επιλογής των σημειωτικών υλικών με τα οποία θα νοηματοδοτήσει εκ νέου το μυθικό σημαίνον. Για παράδειγμα, η αναφορά του ονόματος *Μήδεια* ή *Κίρκη* σε ένα λογοτεχνικό έργο αναγκάζει τον αναγνώστη να αναζητήσει και άλλα σημεία-γέφυρες με τον αντίστοιχο μύθο και τις λογοτεχνικές του μεταπλάσεις, αλλά και το όνομα αυτό ως διακειμενικό σημαίνον στο νέο του μυθικό αφηγηματικό πλαίσιο είναι «μερικώς κενό», διότι οι διακειμενικές του συσχετίσεις είναι νέες και ο αναγνώστης θα επιλέξει από αυτές το κατάλληλο σημασιολογικό του περιεχόμενο.

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΜΥΘΟΣ	ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
Γλωσσολογικό σημείο	Μυθικό σημαίνον	Διακειμενικό σημαίνον
Διαδικασία σημασιodότησης		

2.2. Η μορφική αποτύπωση

Οι διακειμενικές νοηματοδοτήσεις του δέκτη αναπροσαρμόζουν το πολιτισμικό και ιδεολογικό τους φορτίο με βάση διάφορα κριτήρια, εκ των οποίων τρία ιδιαίτερα σημαντικά, κατά τη γνώμη μου, είναι η *μορφική αποτύπωση* του μυθικού σεναρίου, η *αλληγορική ευελιξία* ως κειμενική αρετή του μυθικού υλικού και η επιλογή του κατάλληλου *λογοτεχνικού γένους* ανά περίπτωση. Το πρώτο σχετίζεται με την αισθητική αποτίμηση του λογοτεχνικού έργου, το δεύτερο με την πολυπρισματική διάσταση της μυθικής πλοκής, και το τρίτο με τις ιδιαίτερες συνθήκες ευδοκίμησης των διακειμενικών νοηματοδοτήσεων στο ενδεδειγμένο λογοτεχνικό γένος. Καταρχάς, ως προς τη μορφή, καθοριστικής σημασίας είναι η επιλογή των στυλιστικών παραμέτρων, αφού ο υφολογικός σχεδιασμός αποdίδει το πνεύμα του κειμένου: το μυθικό κλίμα επανακτά την παντοdύναμη ιεροποίησης του χάρη στο συμβολοποιημένο ύφος του δημιουργού. Μολονότι οι φορμαλιστές «*διακρίνουν τη μελέτη του*

έργου από τη μελέτη παραγωγής του ή της πρόσληψής του», απορρίπτοντας τη θεωρία της ανάγνωσης (Τοντορόφ 1994, 51), η σημειωτική προσέγγιση διευρύνει τους ερμηνευτικούς ορίζοντες μιας κειμενοκεντρικής ανάλυσης. Αυτό συμβαίνει διότι η επιλογή και η διαχείριση των σημειωτικών αποθεμάτων υφίστανται μία διαδικασία προ-σημειοδότησης από το συγγραφέα, μία διαδικασία σημειοδότησης από το σύγχρονο αναγνώστη και μία διαδικασία μετα-σημειοδότησης από κάθε κατοπινό δέκτη: ο συγγραφέας, ο σύγχρονός του αναγνώστης και ο μελλοντικός δέκτης συνδιαμορφώνουν τις μορφοποιητικές διαδρομές του κειμένου και, κατ' ουσίαν, συνδιαμορφώνουν τις διακειμενικές νοηματοδοτήσεις κάθε μυθικού σημαίνοντος. Οι φορμαλιστικοί χειρισμοί προάγουν – κυρίως μέσω της συνδηλωτικής τους λειτουργίας – δυναμικές συνδέσεις σημαινόντων και συνθέσεις σημειωτικών υλικών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός διακειμενικού υβριδισμού. Ο διαρκής πειραματισμός της μνήμης και της φαντασίας οριοθετούν το βαθμό ανατροπής του συμβατικού επικοινωνιακού κώδικα μέσω της διακειμενικής αναδιαπραγμάτευσης του ομογενοποιημένου μυθικού υλικού: ο αναγνώστης χρησιμοποιώντας τις εμπειρίες του και την ευρηματικότητά του νοηματοδοτεί διαφορετικά τις διακειμενικές προεκτάσεις του μύθου με τη συνδρομή διαφόρων σημειωτικών συστημάτων (ήχος, εικόνα, φωτογραφία κ.λ.π.) που διασπών την ομογενοποιημένη γλώσσα της μυθικής αφήγησης.

<i>Προ-σημειοδότηση</i>	<i>Σημειοδότηση</i>	<i>Μετα-σημειοδότηση</i>
Συγγραφέας	Σύγχρονος αναγνώστης	Κατοπινός αναγνώστης
Διακειμενικός υβριδισμός		

2.3. Η αλληγορική ευελιξία

Το δεύτερο κριτήριο συγκρότησης των διακειμενικών νοηματοδοτήσεων ρυθμίζει και συντονίζει το σημασιολογικό περιεχόμενο των μυθικών δομών στις εκάστοτε κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες, προκρίνοντας μία πτυχή του μύθου ως πιο αντιπροσωπευτική της επικοινωνιακής του δυναμικής. Στην περίπτωση αυτήν προσεγγίζουμε το μύθο ως έναν συνθετικό μύθο, έναν μύθο-μήτρα, ικανό να αναδειξεί ποικίλα σημασιολογικά περιβάλλοντα σε ανάλογες περιπτώσεις. Η εποχή, ο συγγραφέας, ο αναγνώστης και η κοινωνία διασταυρώνουν τις προοπτικές συγκρότησης ενός ερμηνευτικού σχήματος του μύθου, ενός αλληγορικού – λεκτικού με την ευρεία έννοια – παιχνιδιού που δίνει νόημα σε σοβαρά ζητήματα. Ως γνωστόν, ο Μπαχτίν προσεγγίζοντας τη γλώσσα ως «ζωντανή κοινωνικο-ιδεολογική συμπύκνωση και πολύγλωσση γνώμη», παρατηρεί πως «τοποθετείται στο μεταίχμιο του εδάφους της και του εδάφους του 'άλλου'» (1980, 149). Η συνθήκη αυτή ισχύει ακόμη περισσότερο για θέματα μεταφυσικής, όπως η ζωή και ο θάνατος, όπου το μυθικό υλικό έχει την ιδιότητα να ωθεί τον αναγνώστη σε ένα παιχνίδι αποκωδικοποίησης και ανακάλυψης νέων μηνυμάτων. Ο μύθος χρωστά στον παιγνιώδη αυτόν χαρακτήρα του ένα σημαντικό μέρος της δραστηκής του εμβέλειας και προσαρμοστικότητας. Η αντίθεση *αλήθεια vs ψέμα* εξακτινώνεται στο δίπολο *παιχνίδι vs σοβαρό*, μία δραστικά ασύμμετρη ισοτοπία σημασιών, όπου το αλληγορικό στοιχείο διατρανώνει την ισχύ του: η λειτουργία του *άλλο λέω και άλλο εννοώ* εγκαθιδρύει όρους ασυμμετρίας σε διακειμενικούς συσχετισμούς νοηματοδοτήσεων και προβάλλει την απαίτηση ενός αναλογικού σχήματος προσέγγισης του μυθικού πυρήνα. Αποδίδοντας σημασία στο ρόλο των ρητορικών σχημάτων λόγου ως σημείων αντίστασης του κειμένου στο νόημα, αναδεικνύουμε τη ρητορική ανάγνωση σε βασικό πόρο αποδόμησης, με ανάλογο τρόπο που ο Ντερριντά (Derrida) αποδίδει «προσοχή στις επιπτώσεις της

μεταφορικότητας στο λόγο» (Culler 2006, 390-391). Με δεδομένη τη συνάφεια μεταφορικού και μυθικού λόγου, ο γρίφος ως μύθος και ο μύθος ως γρίφος συνθέτουν ένα σοβαρό παιχνίδι και συνάμα μία παιγνιώδη σοβαρότητα, όπου το γκροτέσκο καλύπτει τα κενά της λογικής. Μέσα από αυτήν την προοπτική, θεωρώ ότι η αφηγηματική σύνθεση του μύθου είναι πολυπρισματική, υβριδική και αναγνωρίζει την αυθυπαρξία της σε μία διαδικασία διαρκούς μεταβολής και επανασύστασης. Ο διακειμενικός ορίζοντας των πιθανών ερμηνευτικών μετουσιώσεων της κυοφορείται σε ιστορικά προσδιορισμένους παράγοντες και εκμαιεύεται σε προσληπτικά ερευνησίμους διαδραστικούς όρους.

2.4. Η επιλογή του λογοτεχνικού γένους

Το τρίτο κριτήριο καθορισμού των διακειμενικών συσχετισμών σκηνοθετεί τις εγγενείς δυνατότητες κάθε λογοτεχνικού γένους, συναρτώντας τόσο τον τεχνοτροπικό όσο και τον αλληγορικό χαρακτήρα του κειμένου με το ποσοστό πρωτοτυπίας και ανανέωσης του μυθολογικού υπόβαθρου που του προσφέρει το λογοτεχνικό εποικοδόμημα. Στον ιδεολογικό ορίζοντα κάθε εποχής ανακαλύπτουμε ένα αξιολογικό κέντρο που μετατρέπεται σε μήτρα λογοτεχνικών θεμάτων, των οποίων οι βασικές σταθερές σχετίζονται με το ειδικό ρεπερτόριο των γενών (Medvedev\Bakhtin 1978, 157). Έτσι, ο πεζός, ο ποιητικός και ο δραματικός λόγος προσδιορίζουν – με τις συμβάσεις που κουβαλούν κατά τη μακρόχρονη πορεία τους – τα διακριτά πλαίσια όπου μπορεί να αναπτυχθεί γόνιμα ο προς πραγμάτευση μύθος. Η επιλογή ενός πλαισίου ως καταλληλότερου από το συγγραφέα συνεπάγεται τη ρύθμιση καθοριστικών όρων της κατοπινής πορείας του λογοτεχνικού έργου. Ας μην ξεχνάμε πως ο Μπαχτίν θεωρεί πως η εξατομίκευση του συγγραφέα ως οντότητας δε συνιστά πρωτογενή, αλλά δευτερογενή δημιουργική πράξη, όπου ο ίδιος τηρεί παθητική στάση και μόνον ο αναγνώστης, ο κριτικός και ο ιστορικός είναι σε θέση να την εκτελέσουν, ανεξαρτήτως της δημιουργικής οπτικής του πρώτου (Bakhtin 1990, 208). Οι κατοπινοί αναγνώστες θα επικυρώσουν τη βραχύβια ή μακρόβια πορεία της λογοτεχνικής «πράξης» γέννησης του έργου, διότι πρόκειται κατ' ουσίαν για «πράξη» δημιουργίας, εφόσον κάθε λογοτεχνικό γένος νοείται ως ένα είδος Λόγου (Discourse), όπου οι κοινωνικές πρακτικές και το τεχνοτροπικό πρωτόκολλο επικαθορίζουν τη λειτουργία και την «εμπύχωση» των ηρώων, της πλοκής, της αφήγησης και της αισθητικής αποτίμησης: χαρακτηριστικό, μάλιστα, είναι πως σε αφηγηματικό επίπεδο οι δραματικές μορφές είναι δυνατόν να καταχωριστούν στις αφηγηματικές μορφές, αναπτύσσοντας υβριδικό ρόλο (Stanzel 1999, 119). Το λογοτεχνικό γένος υποβάλλει αυτό καθεαυτό έναν αναγωγικά προσωποποιημένο ήρωα, έναν προσωποποιημένο δημιουργό πλοκής, έναν προσωποποιημένο αφηγητή και έναν προσωποποιημένο αισθητικό κριτή. Όλοι αυτοί οι προσωποποιημένοι παράγοντες εννοιολογικοποιούνται στο μυαλό του σύγχρονου ή κατοπινού αναγνώστη από το συσσωρευμένο αναγνωστικό του απόθεμα του ίδιου κατά κύριο λόγο λογοτεχνικού γένους: αυτή είναι η οριζόντια διαστρωμάτωση, η οποία – αλληλεπιδρώντας με μία άλλη κάθετη – εξυφαίνει ένα πρόσθετο πλέγμα διήθησης του παραπάνω κριτηρίου· η κάθετη διαστρωμάτωση ακολουθεί τα εξελικτικά στάδια του αναγνωστικού αποθέματος που είναι διαμορφωμένο από την πραγμάτευση του ίδιου μύθου, ανεξαρτήτως λογοτεχνικού γένους. Ο αναγνώστης, με άλλα λόγια, όταν διαβάσει ένα λογοτεχνικό έργο, συνομιλεί, συνδιαλέγεται μαζί του. Ανοίγει εσωτερικό διάλογο με τις κοινωνικές συνιστώσες που έχουν οδηγήσει στο συγκεκριμένο Λόγο (Discourse) και ερευνά τη βαθύτερη αιτιολόγηση των όρων δόμησης και αποδόμησής του. Η διεξαγωγή του εσωτερικού διαλόγου προσδιορίζεται πρωτίστως από τα πρωτόκολλα που καθορίζουν το

λογοτεχνικό γένος στο οποίο ανήκει το έργο, και δευτερευόντως από οποιοδήποτε λογοτεχνικό ή εξω-λογοτεχνικό κείμενο πραγματεύεται το μύθο που ανακαλύπτει ο ίδιος στο έργο. Ορθά ο Scholes συντάσσεται με τον Έκο (Eco) ως προς τη μη καθαρότητα της γλώσσας, επισημαίνοντας πως «ορισμένες όψεις της γλωσσικής σήμανσης στηρίζονται κατά πολύ σε εξωγλωσσικούς τύπους πληροφοριών», σε αντίθεση με το «γραφοκεντρικό κόσμο της γραπτής λέξης» που επικαλούνται οι αποδομιστές (Scholes 2005, 158-159). Για παράδειγμα, όταν διαβάζω τις *Μύγες* (*Les Mouches*) του Σαρτρ (Sartre), το σχηματικό πλαίσιο του εσωτερικού διαλόγου οικοδομείται από όλα τα θεατρικά έργα που έχω δει και όλα τα λογοτεχνικά ή μη «κείμενα» που έχουν πέσει στην αντίληψή μου και ενσωματώνουν μία μυθική πτυχή της *Ορέστειας*. Νοηματοδοτώντας με υποκειμενικό τρόπο όλες αυτές τις παραμέτρους διεξαγωγής της εσωτερικής συνομιλίας – που στον ποιητικό λόγο αγγίζει τα όρια του εσωτερικού μονολόγου – «προσωποποιώ» κατ' ανάγκη εγώ ο ίδιος τον ήρωα, τον αφηγητή, το δημιουργό της πλοκής και τον κριτικό. Επανεγγράφω το έργο στο βιοματικό μου υλικό και του προσδίδω τις σημασίες που θεωρώ ότι ανταποκρίνονται πληρέστερα στο μνημονικό ή φαντασιακό μου ορίζοντα. Ως εκ τούτου, φυσικό επόμενο είναι να είμαι εγώ – ως αναγνώστης – ο προσωρινά κυρίαρχος συντελεστής νοηματοδότησης του μυθικού πυρήνα που συνέχει το λογοτεχνικό κείμενο. Νοηματοδοτώ κάθε δευτερογενές μυθικό σημαίνον – δηλαδή, πρωτογενές γλωσσολογικό σημείο – σύμφωνα με μία υποκειμενική εκδοχή αφενός του Λόγου (Discourse) και, αφετέρου, των γνωστών σε μένα κειμένων, όπου αυτό ανήκει. Διενεργώντας μία διαδικασία *οικείωσης* του μυθικού σημαίνοντος, μεταβάλλω τους κοινωνικούς όρους δόμησής του σύμφωνα με την ιστορικά προσδιορισμένη ιδεολογία μου.

Υβριδικός Λόγος	1^{ος} παράγων	2^{ος} παράγων	3^{ος} παράγων	4^{ος} παράγων
Λογοτεχνικό γένος	Προσωποποιημένος δημιουργός πλοκής	Προσωποποιημένος αφηγητής	Προσωποποιημένος ήρωας	Προσωποποιημένος αισθητικός κριτής
Μύθος	Διακειμενικός μύθος	Διακειμενικός μύθος	Διακειμενικός μύθος	Διακειμενικός μύθος
Εννοιολογικοποιημένοι παράγοντες πρόσληψης στη διαδικασία οικείωσης του μυθικού σημαίνοντος				

3. Η αναμέτρηση μύθου και λογοτεχνίας

Στη σύνθετη πορεία αναμέτρησης του λογοτεχνικού και του μυθικού στοιχείου δεν υπάρχει νικητής και ηττημένος: η λογοτεχνία ανανεώνει τους διαθέσιμους πόρους κάθε λογοτεχνικού γένους, και ο μύθος εμπλουτίζει την αναπαραστατική του δυναμική. Η παραπάνω εξισορρόπηση δυνάμεων – όσο απλουστευτική και ελλιπής και αν είναι – προοικονομεί τη σύμπλευση και τη συνεργασία διαφορετικών Λόγων (Discourses), με κινητήριο άξονα τη μυθοπλαστική ικανότητα ενός συλλογικά νοούμενου δρώντος προσώπου (σύγχρονου/κατοπινού αναγνώστη ως κοινωνικού συντελεστή). Ο μυθοπλαστικός σχεδιασμός του κοινωνικού συντελεστή συμπυκνώνει και νοηματοδοτεί το λανθάνοντα διάλογο ανάμεσα σε εκείνον και την κοινωνία, με ενδιάμεσο το κείμενο. Έτσι, η γραμμική πορεία της αλυσίδας «κοινωνία > συγγραφέας > κείμενο > αναγνώστης» μετατρέπεται στη δυναμική της διαδραστικής σχέσης «αναγνώστης << κείμενο >> κοινωνία», και θεωρητικά ωθεί στη δημιουργία υβριδικών Λόγων (Discourses), η συλλογική αποδοχή των οποίων είναι άμεση συνάρτηση της κοινωνικής αναγκαιότητάς τους. Η μετάπλαση του σημασιολογικού

περιχομένου του μυθικού σημαίνοντος προϋποθέτει τη συνειδητοποίηση της ανάγκης υπερκέρασης του συμβατικού περιχομένου του: η παραδοσιακή σύλληψη ανατρέπεται χωρίς να απαξιώνεται, εφόσον ο διακειμενικός της συσχετισμός διατηρεί τα σημασιολογικά της ίχνη. Τα *υβριδικά αποτυπώματα του μυθικού σημαίνοντος* ανακαλύπτονται πίσω από τη *λανθάνουσα συνομιλία αναγνώστη και κοινωνίας* – η δεύτερη απορροφά το συγγραφέα – όπου η επιθυμία μετάλλαξης των κοινωνικών δομών αντικατοπτρίζεται στη μεταμορφωτική ισχύ του μυθικού λόγου και η αφηγηματική της σύνθεση συναρμολογείται σε λογοτεχνικά συμφραζόμενα.

Βιβλιογραφία

- Clark, Timothy: *Derrida, Heidegger, Blanchot – Sources of Derrida's notion and practice of literature*. Cambridge University Press 1992.
- Culler, Jonathan: *Αποδόμηση – Θεωρία και κριτική μετά το δομισμό*. Μτφρ. Απόστολος Λαμπρόπουλος. Επιμέλεια Άννα Τζούμα. Μεταίχμιο 2006.
- Fréris, Georges.: 'Parodie ou rémythisation de la mythologie dans la littérature néo-hellénique. Le cas de Médée'. Στο *Μύθος και Μοντερνισμός, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου*. Θεσσαλονίκη 31 Οκτωβρίου - 2 Νοεμβρίου 2002. Θεσσαλονίκη: Έκδοση Εργαστηρίου Συγκριτικής Γραμματολογίας Α.Π.Θ., 2003: 299 - 310.
- Holquist, Michael/Liapunov, Vadim (eds.): *Art and Answerability – Early Philosophical Essays by M.M. Bakhtin*. Translation by Vadim Liapunov/Kenneth Brostrom. University of Texas Press 1990.
- Medvedev, P.N./Bakhtin, M.M.: *The Formal Method in Literary Scholarship - A Critical Introduction to Sociological Poetics*. Translated by Albert J. Wehrle. Johns Hopkins University Press 1978.
- Μπαρτ, Ρολάν: *Μυθολογίες - Μάθημα*. Μτφρ. Κ. Χατζηδήμου/Ι. Ράλλη. Επιμέλεια Γιάννης Κρητικός/Αθ. Ράππας. Εκδόσεις Ράππα 1979.
- Μπαχτίν, Μιχαήλ: *Προβλήματα Λογοτεχνίας και Αισθητικής*. Μτφρ. Γιώργος Σπανός. Πλέθρον 1980.
- Μπαχτίν, Μιχαήλ: *Ζητήματα της Ποιητικής του Ντοστογιέφσκι*. Μτφρ. Αλεξάνδρα Ιωαννίδου. Επιμέλεια Βαγγέλης Χατζηβασιλείου. Επίμετρο Δημήτρης Τζιόβας. Πόλις 2000.

- Scholes, Robert: *Η Δύναμη του Κειμένου – Λογοτεχνική Θεωρία και Διδασκαλία των Γραμμάτων*. Τυπωθήτω 2005.
- Σιαφλέκης, Ζαχαρίας: *Εύθραυστη Αλήθεια*. Εκδόσεις Gutenberg 1994.
- Siaflekis, Z.I.: 'Imitation et négation dans le discours moderne du mythe littéraire'. Στο: *Μύθος και Μοντερνισμός, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου*. Θεσσαλονίκη 31 Οκτωβρίου – 2 Νοεμβρίου 2002. Θεσσαλονίκη: Έκδοση Εργαστηρίου Συγκριτικής Γραμματολογίας Α.Π.Θ. 2003: 15-23.
- Stanzel, Franz K.: *Θεωρία της αφήγησης*. Μτφρ. Κυριακή Χρυσομάλλη-Henrich. University Studio Press 1999.
- Τοντορόφ, Τσβετάν: *Κριτική της κριτικής*. Μτφρ. Γιάννης Κιουρτσάκης. Πόλις 1994.